

STICHTING MENNO VAN COEHOORN

OPGERICHT 18 APRIL 1932 BESCHERMHEER PROF. MR. PIETER VAN VOLLENHOVEN

Secretariaat: Mariaplaats 51, 3511 LM Utrecht, tel. 030 - 231 22 30

E-mail: info@coehoorn.nl, website: www.coehoorn.nl

Commissie Evenementen en Excursies

Van harte welkom bij onze

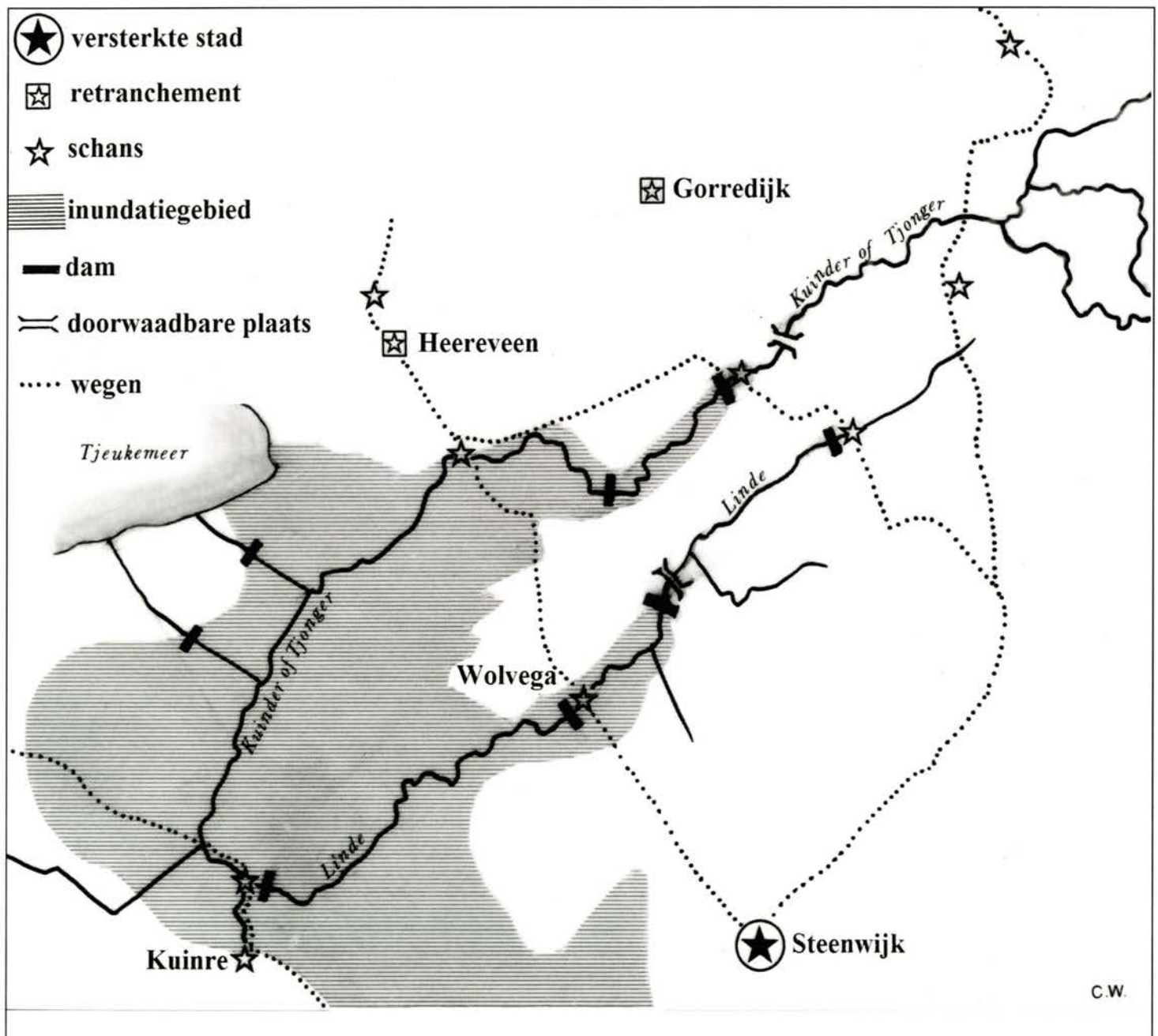
CORRESPONDENTENDAG

en

NAJAARS EXCURSIE

op zaterdag 3 resp. 10 oktober 2015

De Friese Waterlinie

GEOLOGISCHE KENMERKEN NOORD-OOST NEDERLAND

De samenhang tussen geologische omstandigheden en de wijze waarop verdedigingswerken worden aangelegd is een bekend aspect. In het gebied waar de najaarsexcursie plaatsvindt is dat niet anders. Het gebied is goeddeels gevormd na de ijstijd door de toen achtergebleven zandtongen (tangen) die omgeven worden door natte gebieden waar veen ontstaat. De begaanbare zandtongen en het drassig, moeilijk begaanbare veen, dicteren de wijze waarop in die gebieden de verdediging wordt ingericht. Dominant zijn de bijna Noord - Zuid lopende Hondsrug in Groningen en Drenthe en de Noordoost - Zuidwest gerichte zandtongen in Zuid en Midden Friesland. Op de zandtongen is het mogelijk te bivakkeren en te verplaatsen; de veengebieden lenen zich daar niet toe. Factoren waarmee zowel verdediger als aanvaller rekening moeten houden. De zandtongen vormen de accessen naar Groningen en Friesland. Afsluiten van die accessen is al in de 14e, 15e eeuw de essentie van de verdedigingswerken in Noord Nederland.

TEKENEN VAN AANGELEGDE VERDEDIGING

Het inspelen op geologische omstandigheden in verband met verdediging of aanval, zien we al aan het begin van onze jaartelling toen de Romeinse generaal Drusus de waterloop vanaf de Grote Rivieren, Rijn en Maas beïnvloedt door middel van kanalen en dammen om zo meer water naar Midden Nederland te brengen voor logistiek en verdediging. De eerste structuren met het doel om verdediging te verbeteren in met name Oost Nederland zien we in de vorm van landweren. En interessant experiment is om op Google Earth te zoeken met de term "Landweer", "Landweerweg" en dergelijke. U vindt ze op die plekken waar begaanbaar terrein moeilijk begaanbare moeras- of veengebieden doorsnijdt, een met name in het Noordelijk deel van Oost Nederland veel voorkomende situatie. De accessen. De in de Middeleeuwen aangelegde landweren vormen plaatselijk georganiseerde verdedigingslijnen vooral gericht tegen plunderende bendes uit het Oosten. Ze bestaan uit een uitgegraven sloot waarbij met de grond daaruit aan de zijde van de verdediger een wal wordt gemaakt met vaak daarachter een greppel. De wal wordt beplant met doornstruiken zoals braam of meidoorn.

(Zie ook: Doctoraal scriptie Historische Geografie "Landweren in Nederland" door Bertus Brokamp, UvU 2007)

MACHTSBLOKKEN EN LEGERVORMING

Al sinds de vroege Middeleeuwen zien we ook in het Noorden van Nederland gewapende conflicten om invloed en macht uit te breiden. Gaandeweg verandert het gefragmenteerd politiek gezag in grotere blokken die legervorming ter hand nemen en maatregelen nemen om hun gebied te verdedigen of uit te breiden. In de 16e eeuw worden staande linies met schansen gevormd en ontstaan legerplaatsen, vestingsteden en retranchementen. In eerste instantie om, net zoals de landweren, de accessen te sluiten. In de 17e eeuw worden inundaties toegevoegd en ontstaat de Friese Waterlinie in het stroomgebied van Kuinder en Linde. De linie speelde met wisselend succes een rol tijdens het rampjaar 1672 in de strijd tegen met name de Bisschop van Münster, Bernard van Galen, Bommen Berend.

Schans Blesbrug

Nadat Steenwijk door de Spaanse troepen is ingenomen, vormde de brug over de Linde bij het dorpje Blesse een gevaarlijke doorgang naar Friesland. Om dat gevaar te keren is in 1582 bij de brug een schans aangelegd, mogelijk aan de Zuid zijde van het riviertje. Nadat Steenwijk in 1592 wordt heroverd, raakt de schans in verval. Onder de vanuit Münster ont-

stane dreiging is daar circa 1665 opnieuw een schans gebouwd, nu aan de Noordzijde van de rivier. Ook is er bij de schans een dam in de Linde gebouwd voor lokale inundatie en om het water stroomopwaarts te stuwen om de veengronden nat te houden. In 2010 is met steun van Plattelandsprojecten, Landschapsbeheer Friesland en met veel vrijwilligers de replica geopend.

Bekhofschans

Waarschijnlijk begin van de 80er jaren van de 16e eeuw aangelegd om een acces, lopende van Diever naar Oldeberkoop, te sluiten. De schans kent een geschiedenis van herhaald verval en wederopbouw, laatstelijk in 1672. In het rampjaar zien we een aantal "wisselingen van de wacht" in de schans. In 1979 wordt in of bij de schans een kanon gevonden dat nu in Oldeberkoop staat. In 2007 zijn de contouren van de schans weer zichtbaar gemaakt, het zuidwestelijke halfbastion in gele baksteen in de weg.

De "Sterreschans"

De schans staat bekend als "De Sterreschans bij Bakkeveen". Hij is in 1992 ontdekt door Jan Sikkema en Van der Zee. Als Natuurmonumenten eigenaar van het betreffende perceel wordt, hebben die in 2002 het bos gerooid, de contouren terug gebracht in het landschap en er een overzichtstoren geplaatst met panelen met verklarende teksten. Helaas functioneert het geheel nu als hangplek en cross baan met desastreuze gevolgen.

Er is onzekerheid omtrent de datering van de schans: 18e of 19e eeuw? Het is zeer onwaarschijnlijk dat hij een militaire functie heeft gehad. Vaak ook wordt hij "speelschans" genoemd. Mogelijk is hij aangelegd als oefenobject voor de adellijke jeugd.

Zwartendijksterschans

De Zwartendijksterschans diende om het acces Norg - Beetsterzwaag te sluiten. De geschiedenis loopt parallel met die van hier vóór beschreven werken. In de 60er jaren van de vorige eeuw is de schans gerestaureerd.

Bronnen:

1. *Atlas van historische verdedigingswerken in Nederland, Groningen, Friesland, Drenthe, Stichting Menno van Coehoorn.*
2. *Doctoraal scriptie Historische Geografie "Landweren in Nederland", Bertus Brokamp, UvU 2007.*
3. *Documentatie Centrum Stichting Menno van Coehoorn*

Tekst:

Correspondent Friesland, dbr. A.W. Henni

Samenstelling:

Commissie Excursies en Evenementen, dbr. F. van Horn